

NOTISER

Malmö kartor. Från 1500-talet till idag.
Tyke Tykesson (red.). Historiska Media, Lund
2003. 255 s., ill. ISBN 91-85057-00-2.

I denna bok, med de härliga måtten 24,5 och 29 cm i höjd respektive bredd, återberättas staden Malmö historiska utveckling över drygt fyra hundra år. Greppet ter sig en aning annorlunda. Historieförmedlingen sker via *kartor*, närmare bestämt via 118 separata uppslag som vart och ett består av en i ett historiskt arkiv framletad karta föreställande Malmö med eller utan omnejd till höger och en nyskriven förklarande text om två spalter à 25–30 rader till vänster. Denna kartografiska historia om Malmö börjar med en karta av Elbogen från 1588, signerad kaniken Georg Braun och kopparstickaren Franz Hogenberg, och slutar med Malmö Stadsbyggnadskontors digitala karta över Malmö centrum från 2003. Däremellan en lång rad inbördes både olika och lika kartor, där varje enskild kartas egen historia och del i Malmö historia återges. På sidorna 26–27 får vi till exempel lära oss om den danske dragonkaptenen Mikkel Skovs spionkartor från 1658, på sidorna 34–35 om greven, arkitekten och ämbetsmannen Erik Dahlberghs karta ”Malmö som det skall uppbyggias” från 1675, på sidorna 70–71 om stadsingenjören Peter Kocks ”Charta öfver Siö och Stapelstaden Malmö” från 1757 osv.

Betoningen ligger på planer och planläggning. Kartornas upphovsmän har det gemensamt att de ville omforma och förändra Malmö. På 1600-talet hade planeringen i huvudsak militära drag. Därefter har det civila samhällets omfattande planlägningsapparat blivit allennarådande. Ett tryggt tema har varit hanterandet av stadens territoriella expansion.

Kartorna känns mer radikala än de vidstående texter som bokens redaktör Tyke Tykesson och en lång rad medförfattare står för. Trots det annorlunda greppet förmedlas ingen radikalt annorlunda historia om Malmö. Faktum är att det i hög grad är en redan känd och officiell historia vi får oss till livs. På så vis lever textförfattarna upp till den traditionella bild av vad kartor och kartografi är – ett (den skenbara) överblickens och överhetens instrument.

Boken är icke desto mindre tacksamt grundlig. Den innehåller en kartförteckning som gör det möjligt att hitta varje karta i de olika arkiven. Därtill finns det en litteraturlista och ett personregister. Varje karta i boken har också en engelsk och något förkortad version av den svenska texten. Det är något som säkert ligger i bokens initiativtagare Malmö Stads intresse av att marknadsföra staden även utanför landets gränser.

Markus Idvall, Lund

Rilke på Borgeby. Ernst Norlind & Rainer Maria Rilke. Jonas Ellerström (red.). Lars Nyberg (övers.). Ellerströms, Lund 2004. 94 s., ill. ISBN 91-7247-092-5.

Den tyske sekelskiftesdiktaren Rainer Maria Rilke beskrivs ibland av sin omgivning nästan som en ängel, på tillfälligt besök i vår jordevärld. Paul Valéry skrev t.ex. om honom att ”han var den ömtåligaste och själfullaste människan i vår värld och en som mer än någon annan var hemsökt av själens hela underbara ängslan och hemlighet”. Men man kan komma Rilke nära, och få andra perspektiv på honom, genom att studera hans besök i Skåne. Midsommaren 1904 gästade han nämligen Ernst Norlind på Borgeby slott, och umgicks med denne och hans krets för en tid. Inte minst spelade Ellen Key en viss roll. Allt detta har beskrivits av Ernst Norlind själv, framför allt i dennes mycket underhållande, men inte helt tillförlitliga *Borgebyminnen*. Det finns också omvittnat i hågkomster och brev, spridda på olika händer, samt skärskådat i Birgit Rausings fina studie av Rainer Maria Rilke och Tora Vega Holmström.

Till hundraårsminnet av Rilkes skånska resa beslutade sig lundaförläggaren Jonas Ellerström för att samla ihop en del av materialet till en volym, *Rilke på Borgeby*, vilken kunde presenteras första gången vid ett symposium som hölls på Borgeby slott den 9 juni 2004 – på dagen hundra år efter det att Rilke börjat göra sig i ordning och packa för resan norrut. Symposiumet, ”Rilke och de fem sinnena” var arrangerat inom ramen för

nätverksprojektet ”Sinnenas vägar”; ett tvärvetenskapligt projekt som avsatt ett antal konferenser och kurser där den gemensamma nämnaren varit sinnenas historia och mediering.

Symposiet inleddes av Birgit Rausing, som i den aktuella boken bidrar med en klargörande introduktion till Rilkes svenska kontakter, inte minst med avseende på Rilkes intresse för måleriet. Birgit Rausing och Jonas Ellerström presenterade från olika vinklar Rilkes brev till Norlind, Clara Rilke samt Tora Vega Holmström, och utdrag ur Norlinds egen dagbok. (Materialet finns återgivet i boken, i kongenial svensk språkdräkt av Lars Nyberg.) Ellerström tolkade Rilkes besök som ett litet spel för dockor – en liknelse som visade sig fruktbar för att för ett ögonblick blåsa liv i det förflytna.

Symposiet erbjöd också vandringar i slottsparken, ett besök i Borgeby kyrka och på Norlindmuseet, och dagen avslutades med ett samtal kring Rilke och de fem sinnena, där bl.a. Elisabeth Mansén och Anders Palm bidrog med iakttagelser från Rilkes diktning, med bäring inte bara på det skånska, utan också på skaldens förhållande till det sinnliga och konkreta.

Visst kom han oss lite närmare, den eteriske och skygge Rilke, inte minst när vi på växelvis tyska och svenska läste de dikter som han skrev på Borgeby eller i anknytning till Borgebyvistelsen. Den kanske mest kända av dem, ”Apelgården”, ingår i Jesper Svenbros översättning i den lilla ljusblå bok som nu är det vi har kvar från en förgången junidag. Det är den dikten som börjar ”Kom hit ut när solen har gått ner./ se hur marken vilar aftongrön...”

Det viktiga, både med symposiet och boken, är kanske ändå inte att dokumentera Rilkes rörelser i den skånska geografien och hans möten med Key och Norlind, utan snarare att med hjälp av många vittnesbörd och analytiska ansatser kunna förstå hur det som tycks abstrakt och helt igenom andligt också har en doft, en kropp, en materialitet. Om allt detta finns det mycket mer att säga.

Lars Gustaf Andersson, Lund

Stig Welinder: *DNA, etnicitet, folk och folkvandringar*. Bricoleur Press, Göteborg 2003. 212 s., ill. ISBN 91-973713-9-4.

ningar och discipliner. Under senare år har det t.ex. handlat om att kartlägga människans genom och att identifiera sjukdomsgener. En för allmänheten mindre känd gren av denna naturvetenskapliga forskning heter genarkeologi. Målet för genarkeologin är att fastslå människans och olika folkgruppers genetiska och geografiska ursprung i världen. Begreppet genarkeologi etablerades så sent som på 1980-talet och internationellt sett är italienaren Luigi Luca Cavalli-Sforza, verksam vid Stanfordinstitutet i USA, och Albert J. Ammerman nyckelpersoner. I Sverige representeras den genarkeologiska forskningen främst av en forskargrupp under Lars Beckman vid Umeå universitet, som bl.a. har utforskat samernas genetiska historia och ursprung.

I *DNA, etnicitet, folk och folkvandringar* kritiserar Stig Welinder, professor i arkeologi och verksam vid Mitthögskolan i Härnösand, den forskningsmodell och historieskrivning som genarkeologin för fram. Boken innehåller, utöver inledning och avslutning, tre huvuddelar: I ”Genernas historia” redogörs för genarkeologins bakgrund i fysisk antropologi och DNA-analyser. I ”Människornas historia” fokuseras genarkeologins benägenhet att identifiera och renodla folkgrupper. Här uppmärksammas bland annat forskningen om samerna. Och i ”Mänsklighetens historia” förs ett resonemang kring en inriktning av den genarkeologiska forskningen som har som mål att avgöra frågan om allas vårt gemensamma ursprung.

Perspektivet i boken är genomgående dekonstruktivistiskt. Genarkeologin har enligt Welinder sin utgångspunkt i en essentialistisk forskningsmodell som bortser från de kulturella och *etnifierande* processer som antropologisk och arkeologisk forskning under årtionden pekat på. Därmed framträder genarkeologin som en strängt positivistisk forskning som försummat en viktig utveckling inom discipliner som rimligen borde vara av högsta intresse för de egna frågeställningarna. I stället råder det inom dagens genarkeologi en rätt naiv tro på att etniska grupper finns i form av naturliga och väl avgränsade helheter i historien, som bara väntar på att bli upptäckta genom analyser av DNA i blodprover från nutida befolkningar och i skelett och skelettdelar från förhistoriska tider.

Markus Idvall, Lund

Genetisk forskning och upptäckten av DNA har gett upphov till många olika vetenskapliga frågeställ-